

החקלאות

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת תשל"ט עלה התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן כ-1.4 אחוזים (לעומת ממוצע רב-שנתי של כ-7 אחוזים). האטת קצב הגידול השנה משקפת צמצום חפוקת מרבית ענפי החקלאות (ראה לוח י"ב-6).

מאמצע שנות השבעים אופיינה החקלאות בצמיחה מהירה של ענפי הצומח (כ-7 אחוזים לשנה בשנים תשל"ה-תשל"ח), שנועדה בעיקר ליצוא, וצמיחה איטית יותר (כ-5 אחוזים לשנה) של ענפי בעלי החיים, שנועדה להחליף יבוא, ולענות על גידול בביקוש המקומי. בשנת תשל"ט הואט הגידול בענפי הצומח (גידול של כ-3 אחוזים), ותפוקתם של ענפי בעלי החיים אף ירדה בכאחוז אחד, לאחר קיפאון בשנה הקודמת.

הסיבה העיקרית להאטה בענפי הצומח היא הבצורת, ששררה בשנים האחרונות, שהביאה לצמצום שטחי הדגנים והכותנה בדרום, ולפגיעה בגידולי בעל אחרים, ובמיוחד לירידה ביכול הזיתים. פגיעת הבצורת בגידולי השדה ובזיתים הגיעה לכ-1.5 אחוזים מהתפוקה החקלאית בתשל"ח, ובשל הערך המוסף הגבוה בענפים שנפגעו, היתה הפגיעה בתוצר אף גדולה יותר: כ-2.5 אחוזים. הירידה בתפוקת ענפי בעלי החיים משקפת את עודפי כושר הייצור בענפים אלה, אשר נזקקו למכירת תוצרתם לסובסידיות הולכות וגדלות. בשנת תשל"ט חל גידול-מה בשיעור הסובסידיה לענפי בעלי חיים, אולם הגידול נועד כולו לחלב ולביצים, ואילו התמיכה לפטימים ירדה מכ-30 אחוזים לכ-17 אחוזים מהמחיר ליצרן¹. צמצום בסובסידיה, בצד עודפי כושר ייצור, גרמו לקשיים ניכרים בשלוחת הפטימים שהתבטא בצבירה ללא תקדים של מלאי ובפגיעה ברווחיות. אילו נשמר בתשל"ט שיעור הסובסידיה שניתן בתשל"ח, היו הכנסות החקלאים בשלוחת הפטימים גבוהות כ-30 אחוזים ויותר מאלה שהיו בפועל. בתשל"ט גדל היצוא החקלאי בכ-12 אחוזים בכמותו, גידול רב מהממוצע בשנים האחרות; אולם מחירי היצוא החקלאי (בדולרים) עלו רק בכ-7.5 אחוזים כאשר עליית המחירים העולמית הגיעה לכ-15 אחוזים; במלים אחרות, מחירו היחסי של היצוא החקלאי ירד. מספר ענפים סבלו מתופעה זו, אולם נפגעו במיוחד מחירי הפרחים, שעלו בכ-7 אחוזים בלבד (מחירי יצרן בל"י); המגדלים סבלו הפסדים, ואף פחת מאוד המניע להמשך הרחבת היצוא בענפים אלו.

בתשל"ט החלו להסתמן קשיי נזילות בענף החקלאות, ולקראת סוף 1979 ותחילת 1980 החריפו הקשיים והגיעו לשיאם. מצוקה זו נבעה מהעובדה, שהשקעות החקלאים במגזר הכפרי היו גדולות מהמיומן לזמן ארוך, שקיבלו החקלאים מתקציב הפיתוח ומהסוכנות היהודית, ואת ההפרש הם נטלו מן האשראי לזמן קצר. בעקבות הצעדים המוניטריים המרסנים, התקשו החקלאים לשמור על הנפח הריאלי של האשראי לזמן קצר, ולא יכלו להמירו באשראי לזמן ארוך. התמורה לעבודה עצמית ולהון העצמי של בעלי המשקים החקלאיים עלתה בתשל"ט בכ-65

¹ בתחילת תש"ס בוטלה התמיכה בחלב ובביצים, ואילו התמיכה בפטימים נשארה בעינה.

לוח י"ב-1

החשבון השוטף של ענף החקלאות, תשל"ח ותשל"ט

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת					הערך במחירים שוטפים		
במחיר		בכמות		ממוצע תשל"ג—תשל"ו	תשל"ט	תשל"ח ¹	
תשל"ט	תשל"ח	תשל"ט	תשל"ח				
(אחוזים)		(אחוזים)					
64.8	43.1	1.6	4.1	4.7	39,889.2	23,815.4	1. התפוקה הכוללת במחירים ליצרן
84.9	36.2	—3.1	—1.3	0.3	2,826.2	1,568.8	2. תשומת ביניים (למעט השמדה)
63.5	43.6	1.9	4.5	5.1	37,063.0	22,246.6	3. התפוקה החקלאית במחירים ליצרן [(1)—(2)]
54.9	46.0	2.7	2.6	3.6	16,144.2	10,148.2	4. תשומה קנויה
70.5	39.2	1.4	6.1		20,918.8	12,098.4	5. התוצר החקלאי במחירים ליצרן [(3)—(4)]
69.0	58.4	1.5	2.3	5.3	3,139.0	1,829.3	6. בלאי
70.7	36.1	1.4	6.8	6.6	17,779.8	10,269.1	7. התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן [(5)—(6)]
העלייה או הירידה (—) בערך (אחוזים)							
		תשל"ח	תשל"ו				
		73.1	45.4	17,779.8	10,269.1		8. התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן
		3.0	108.7	101.5	98.5		9. פיצויי בצורת ומלחמה
		72.5	45.8	17,881.3	10,367.6		10. ההכנסה הכוללת מחקלאות [(8) + (9)]
		108.7	74.9	2,710.8	1,298.9		11. ריבית ודמי חכירה
		72.3	65.4	4,217.1	2,446.9		12. שכר לעבודה שכירה
							13. הכנסת בעלי המשקים מהחקלאות
		65.4	35.4	10,953.4	6,621.8		[(10)—(11)—(12)]

1. נחורים מתוקנים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אחוזים, שיעור דומה לעליית מדד המחירים לצרכן באותה תקופה (כ-64 אחוזים). פירושו של דבר שהכנסות החקלאים לא נפגעו ריאלית, למרות הפגעים האמורים, שהיו מנת חלקה של החקלאות. הסיבה לכך נעוצה בסובסידיה, שקיבלו החקלאים באמצעות האשראי ליצוא, שרכיב התמיכה בו; הלך וגבר עם האצת האינפלציה. אילו היה שיעור הסיכסוד לאשראי נשאר ברמה קבועה, היתה ההכנסה הריאלית של החקלאים יורדת בכ-6 אחוזים; אולם האצת האינפלציה גרמה אף לעלייתמה בהכנסתם.

2. היצוא החקלאי

בשנת תשל"ט עלה היצוא החקלאי הישיר כ-12.4 אחוזים, שיעור גידול דומה לזה ששרר בתשל"ח, וגבוה מהשיעור הממוצע הרב-שנתי (תשל"ג-תשל"ז) שהיה כ-7 אחוזים. למרות שגידול היצוא של מרבית הענפים הואט, הרי קצב הגידול של השנה שעברה נשמר בעיקר בזכות הגידול ביצוא ההדרים — כ-7 אחוזים, לעומת ירידה של כ-4 אחוזים אשתקד. ירידה משמעותית ביצוא היתה בענף הירקות, שסיבתה העיקרית צמצום היצוא של בצל יבש כ-40 אחוזים, וכן של תפוחי אדמה. יצוא גידולים אלו נחון לתנודות חריפות בהתאם למחירים בעולם.

יצוא תוצרת ענפי בעלי החיים פחת, בעיקר בשל ההאטה ביצוא ביצים ואפרוחים עקב סגירת השוק האירני.

גידול יצוא הפרחים הואט, כתוצאה ממשבר חמור בענף, שסימניו החלו עוד בתשל"ח: מחירי יצוא הפרחים ליצרן עלו בתשל"ח רק כ-31 אחוזים, לעומת 43 אחוזים במחירים ליצרן של סך התפוקה החקלאית, בתשל"ט החמיר המצב: מחירי הפרחים ליצרן עלו רק בכ-7 אחוזים, לעומת עלייה בכ-55 אחוזים במחירי סך התפוקה החקלאית. מספר גורמים חברו לפגיעה זו ביצוא הפרחים:

א. קצב הגידול המהיר, שהגיע לשיאו בשנים תשל"ז-תשל"ט, (פי 14!) — הביא לירידת מחירים בחו"ל. יש להדגיש, כי לישראל מעמד מונופוליסטי בשוק הפרחים האירופי בחודשי החורף, והדבר יוצר קשר הדוק בין הכמויות לבין המחירים בשוק.

ב. מערכת השיווק בארץ ובחו"ל לא התאימה את עצמה לגידול המהיר ביצוא: נוצרו קשיים הן בבתי האריזה בארץ, והן במסופים בחו"ל ובתיזמון המטוסים, ולכן הגיעו לחו"ל פרחים במצב גרוע. גם עיתויה של השמדת הפרחים לא היה תמיד מדויק.

ג. את אירופה פקדה קרה עזה, שגרמה לחוסר פעילות בשווקים. נראה שזו הסיבה החשובה ביותר, מבחינת הכמות, בנפילת מחירי הפרחים.

קשר הגומלין בין שלושה הגורמים הללו החמיר עוד יותר את השפעתם על הצמצום ביצוא. מנתונים ראשוניים לשנת תש"ם, נראה כי חל שיפור, הן בתחום הארגוני והן בביקוש בחו"ל, והמשבר של תשל"ט החל לחלוף.

יצוא הפירות, למעט הדרים, גדל מאוד בכמותו (כ-30 אחוזים בתשל"ט, לעומת כ-6 אחוזים בממוצע בשנים תשל"ג-תשל"ז). גידול כמותי זה לווה בעלייה קטנה, יחסית, במחיר ליצרן, כ-50 אחוזים. סיבת הדבר היא יצוא האבוקדו, שעלה בכמות כ-50 אחוזים, בעוד שמחירו ליצרן עלה כ-39 אחוזים בלבד. בישראל נטועים שטחי אבוקדו נרחבים, שאינם מניבים עדיין, או שלא הגיעו לשיא תנוכתם, התמריץ לנטיעתם הנרחבת היה נעוץ ברווחיות יצוא גבוהה. הירידה השנה במחיר הריאלי של האבוקדו, שחלה בצד גידול יוצא דופן בכמותו (לאחר גידול זעום של 6 אחוזים בכמות אשתקד), עשויה לרמז על התחלת רוויה בשוק האירופי למוצר זה, וייתכן שמן הראוי היה להפסיק פיתוח נוסף של הענף, עד שיתברר, כיצד נקלטת תוספת הכמות באירופה בשנים הקרובות. אשר להשפעת שער החליפין על היצוא, מעניין לבדוק את הטענה שנשמעה, כאילו הייסוף הזמני של הל"י בסוף 1978 (רביע ראשון של תשל"ט) פגע קשות בחקלאות, עקב עלייה מתמשכת

לוח י"ב-2

היצוא¹ החקלאי הישיר, תשל"ח ו-תשל"ט
(מחירים ליצור)

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת					הערך במחירים שוטפים		
במחיר		בכמות		ממוצע תשל"ג-תשל"ז	תשל"ח ²	תשל"ט	
תשל"ח ²	תשל"ט	תשל"ח ²	תשל"ט	תשל"ז	תשל"ח ²	תשל"ט	
(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)			
84.4	45.9	12.0	25.4	18.9	3,776.8	1,829.5	גידולי שדה ותעשייה
66.3	39.1	—5.8	12.9	7.0	926.9	591.6	ירקות, תפוחי אדמה ומקשה
52.4	64.4	30.5	5.9	15.8	1,040.1	523.2	פירות (למעט פרי הדר)
6.8	30.8	46.9	71.4	29.4	1,219.7	777.3	פרחים, שתילים וצמחי גוי, זרעי ירקות ושונות
57.2	43.6	19.0	28.0	17.6	6,963.5	3,721.6	סך כל ענפי הצומח, למעט פרי הדר
68.1	28.5	7.1	—3.8	1.7	5,225.5	2,901.8	פרי הדר
61.7	47.5	13.8	12.3	9.2	12,189.0	6,623.4	סך כל ענפי הצומח
58.9	13.5	—28.1	19.2	5.6	272.8	238.8	ביצים ואפרוחים
67.8	48.0	37.8	15.7	36.4	307.1	132.8	בשר
66.8	40.1	—30.7	43.5	11.4	43.2	37.4	דגים
	37.0	—16.0	—7.9	4.7	68.0	59.2	שונות בעלי חיים
60.6	26.6	—8.1	15.8	11.9	691.1	468.2	סך כל ענפי בעלי חיים
61.6	45.9	12.4	12.6	7.3	12,880.1	7,091.6	סך כל היצוא החקלאי

(1) כולל יצוא לשטחים המוחזקים.

(2) נתונים מתוקנים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

במחירי התשומות החקלאיות. בהשוואה בין עליית המחיר ליצואן בל"י לבין עלייה במחירי תשומות לחקלאות¹, לפי רביעים (כל רביע לעומת המקביל לו אשתקד) מתברר, כי הפגיעה ביצוא עקב עלייה איטית מדי של שער החליפין התרחשה רק ברביע השני של תשל"ט (ינואר — מארס), ובממוצע שנתי היה היקפה של הפגיעה זעום. כדאי להזכיר, כי התוצאת החקלאית מיוצאת בשלושה רבעים של השנה, והיקף היצוא דומה בכל אחד מהרביעים, פרט ליצוא הפרחים, המתרכז בעיקר ברביע השני.

השוואה דומה, שנערכה ביחס למחירי יצוא חקלאי, מלמדת על הרעה כתנאי הסחר של היצוא החקלאי, ומשמעותה — כדאיות נמוכה יותר של יצוא חקלאי למשק. פגיעה כזו אינה ניתנת לתיקון במדיניות שונה של שער חליפין.

¹ בדיקה זו מניחה, שכמות היצוא בשנה מסוימת נקבעת ללא תלות במחירי היצוא והתשומות באותה שנה. אכן הכוונה בבדיקה זו לעמוד על רהייות היצוא החקלאי, כי אם לבחון האם היתה פגיעה משמעותית בחקלאים בגלל התפתחות שער החליפין בסוף 1978, אי שמא נעוצה הבעיה בגורם אחר.

יש לציין, שהחישובים כלוח י"ב-5 לא הביאו בחשבון את הגידול בסובסידיה ליצוא כתוצאה מהאשראי המוכוון. כדי להדגים את גודלו של מרכיב זה, די אם נאמר, כי הסובסידיה לדולר יצוא היתה בענף הפרחים 1.26 ל"י בתשל"ח, ועלתה בתשל"ט ל-4.38 ל"י לדולר יצוא — גידול של 250 אחוזים. סובסידיה זו ממתנת בוודאי את ההרעה כתנאי הסחר לחקלאי לעומת ההרעה למשק. אינדיקטורים שונים מורים שהציבור בכללו האמין שהקיפאון בשער החליפין הוא זמני, אך גם אילו היו החקלאים חווים את העליה הצפויה בשער החליפין, לא יכולים היו שלא להמיר את תמורות היצוא שברשותם ממטבע חוץ לל"י, עקב קשיי הנזילות ששררו בענף.

לוח י"ב-3

מחירי היצוא בל"י לעומת מחירי תשומות בחקלאות, תשל"ח ותשל"ט

העלייה או הירידה (—) בתשל"ט לעומת תשל"ח				
ממוצע שנתי	רביע לעומת רביע ²			
	III	II	I	
53.3	58.2	51.9	48.5	(1) מחירי תשומות בחקלאות (אחוזים)
31.7	37.6	22.0	35.9	(2) שער החליפין (אחוזים)
14.5	17.1	13.6	12.9	(3) מחירי חו"ל בדולרים ¹ (אחוזים)
7.5	8.2	5.5	9.5	(4) מחירי יצוא חקלאי אחר (אחוזים)
—1.6	1.9	—8.8	3.3	(5) יחס מחירי יצוא תשומות $[(2)/(1) \times (3)]$
—7.6	—5.9	—15.3	0.2	(6) יחס מחירי יצוא תשומות $[(2)/(1) \times (4)]$

(1) כאינדיקטור למחיר חו"ל שימשו מחירי יבוא תשומות, למעט דלק ויהלומים.

(2) היצוא החקלאי נעשה כעיקרו כשלושה רבועים הראשונים של השנה החקלאית: היקף היצוא בריבועים אלה דומה.

3. בעיית האשראי לחקלאות

בענף החקלאות נוצרה כתשל"ח תחושה של מצוקת אשראי, שהגיעה לשיאה בסוף תשל"ט. תחילת תש"ס. ועדה שבדקה את הנושא², מצאה, כי מקורות האשראי לזמן קצר, העומדים לרשות החקלאות, מספיקים ויותר לצורכי ההון החוזר של הענף. נוסף על כך מצאה הוועדה, שהגידול בהשקעות של ענף החקלאות בפרט, והמגזר הכפרי בכלל³, היה רב מזה של הגידול בתקציב הפיתוח (כולל הסוכנות היהודית), שהוא המקור העיקרי לאשראי לזמן ארוך. למימון ההשקעות, השתמשו החקלאים באשראי לזמן קצר, כדי לגשר על הפער שבין המימון לזמן ארוך לבין עלות ההשקעות; חלק ניכר מאשראי זה היה אשראי מוכוון ומסובסד. פער המימון הכולל במגזר הכפרי נאמד על ידי הוועדה ב-1.2 — 1.5 מיליארד ל"י בסוף תשל"ח.

הקטנה ריאליית משמעותית (מצד בנק ישראל) בנפח האשראי המוכוון להון חוזר לשוק המקומי (שהגיע ל-0.8 מיליארד בתשל"ז ולכ-1.0 מיליארד בתשל"ט), והמדיניות המוניטרית המרסנת, הקשו על החקלאים להמשיך ולחדש את האשראי לזמן קצר בשוק החופשי. בהיות מערכת האשראי החופשי לזמן ארוך מוגבלת לא יכלו החקלאים גם להמיר במידה מספקת אשראי לזמן קצר באשראי לזמן ארוך, וכך נוצרה מצוקת אשראי בענף.

² "דין וחשבון הוועדה הבין-משרדית לבדיקת מצב מימון החקלאות בישראל", ינואר 1979.

³ בהתייחסות השיתופית (קיבוצים ומושבאים) קשה להפריד בין השקעות חקלאיות לבין אחרות.

חשוב לציין, כי נוסף על הסיבות האמורות, מעורר המבנה המוסדי של האשראי למשק המושבי צבירת חובות והאצת הצבירה בתקופת מצוקת אשראי. האגודה השיתופית היא המקבלת אשראי, בדרך כלל ומקצה אותו בין חבריה; לחבר עצמו אין התחייבות אישית כלפי נושאי האשראי. גביית החובות נעשית בעיקרה בדרך של ניכוי מהכנסות החקלאי מתוצרתו, הכנסות המתקבלות באמצעות השיווק המאורגן. כאשר החקלאי היחיד סובל מקשיי מימון, גוברת נטיתו להעדיף שיווק בלתי מאורגן. כידי האגודה אין אמצעים נוחים לגביית החוב, וקשיי המימון של האגודה ושל חברים אחרים באגודה גדלים; אז גדל הלחץ לפרוש ממסגרות השיווק המאורגן, וחוזר חלילה. יצירת זיקה ישירה בין מקבלי האשראי לנותני עשויה למנוע תופעות של צבירת חובות. בעתיד. בתחילת תש"ס החל תהליך מוסדי איטי של המרת אשראי לזמן קצר של החקלאים — באשראי לזמן ארוך. היקף ההמרה, בשלב הראשון, הוא לערך בגודל פער המימון הנומינלי בחקלאות ב-1978 וכמחצית הפער בסוף 1979. האשראי ניתן בהצמדה חלקית, ובשיעורי האינפלציה השוררים כיום, — גלומה בו סובסידיה גדולה. קיום הסובסידיה הביא לביקוש גדול לאשראי; כיטולה של הסובסידיה, על-ידי הצמדת ההלוואות, יביא להקטנת הביקוש, וכך לצמצום הרגשת המחסור. המעבר לאשראי ופירעון צמודים יאפשר לחקלאים להמיר את האשראי הקיים לאשראי לזמן ארוך, שנטל הפירעון שלו סביר.

4. ענפי החקלאות העיקריים

א. ענפי בעלי החיים

הבעיות בענפי בעלי החיים, שניכרו בתשל"ט, היו בעיות יסודיות, שאינן בנות חלוף בניגוד למשבר בענפי הצומח. הבעיה המרכזית בענפי בעלי החיים היא עורף כושר ייצור יחסית לביקוש המקומי, וסיכוי אפסי לפיתוח יצוא רווחי. פיתוחם הנמרץ של ענפים אלו נבע ממדיניות מכוונת, בעיקר בפטימים, בעקבות "משבר המזון" העולמי בתחילת שנות השבעים. ענף הלול גמיש ונוח להרחבה מהירה, שכן אין הוא דורש שטחי קרקע נרחבים, והתשובה על ההשקעה בו היא מידית; לפיכך שימש אמצעי מרכזי ליצירת מקורות מחיה בהתיישבות חדשה וכמשקי ההר. בשנים תשל"ה ותשל"ו החלו להסתמן עורפים בענפי בעלי-החיים ובעיקר בפטימים, וכדי לפתור בעיה זו, החל יצוא בלתי רווחי, בצד הגדלה מתמדת של שיעור הסובסידיה לחפוקה, שהגיעה בתשל"ח לכ-12 אחוזים בממוצע מהתפוקה במחירי יצרן בבעלי החיים בכלל, ובענף החלב ל-43 אחוזים. מתן הסובסידיות לוותה במכסות ייצור שנחתות. בביצים ובפטימים אין הפיקוח על המכסות יעיל, והחקלאים מצאו דרכים שונות לייצר מעל למכסה, מבלי שחיפגע הסובסידיה המגיעה להם. כך, למשל, משהיה מצטמצם בחורף ייצור הפטימים (והביצים), ומחיר השוק לעוף חי היה עולה מעל למחיר הרשמי קיימים עורפי היצע, שווק הייצור כולו במסגרות מאורגנות, — שהרי המכסה היא שנתי, וכוללים בה רק את השיווק המאורגן, וכך אין "חריגה" מהמכסות. עקיפות אלו ואחרות של הפיקוח הגדילו את כדאיות הייצור, וגרמו להתרחבות הענף אף מעבר לנגזר ממדיניות העידוד של משרד החקלאות.

סביר להניח, כי גמישות המחיר לתוצרת בעלי החיים היא נמוכה, והדבר מאפשר מעין הגנה כנגד תנודות במחיר, הנובעות משינויים בסובסידיות; אולם קיים שוני מהותי בין ענפי הבשר לענפים אחרים. החלב והביצים מוגנים אדמיניסטרטיבית בפני יבוא ולכן המחיר של היצרנים הוא מחיר קבוע. לעומת זאת, קיים יבוא של בשר לארץ (ובחלק מתשל"ט היה יבוא זה מסובסד), והביקוש העומד בפני היצרנים הינו, כנראה, גמיש יחסית בשל קיום תחליפים מצד שני, היצע של הבשר המקומי (בעיקר פטימים) הוא גמיש ביותר גמישות זו נובעת מהסיבות הבאות:

א. הציוד הפיסי מאפשר ייצור, שהוא גדול באופן ניכר מהביקוש כיום.

התפוקה החקלאית הכוללת לפי ייעוד, תשל"ח ותשל"ט
(מחירים ליצור)

הערך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת				
		בכמות			במחיר	
תשל"ח ¹	תשל"ט	תשל"ח	תשל"ט	ממוצע תשל"ג— תשל"ז	תשל"ח	תשל"ט
(מיליוני ל"י)		(אחוזים)		(אחוזים)		
7,223.5	11,445.6	2.1	3.1	—2.2	42.8	62.0
6,705.9	10,416.8	8.1	—0.6	—7.0	41.3	67.0
7,091.6	12,880.1	7.3	12.6	12.4	45.9	61.6
21,021.0	34,742.5	5.5	4.8	1.2	43.3	63.3
650.8	1,073.0	1.8	—0.8	—0.3	42.9	65.4
515.4	1,157.4	3.5	0.3	36.1	55.8	65.0
1,628.2	2,916.3	0.3	—1.3	—3.1	36.2	84.9
23,815.4	39,889.2	4.7	4.1	1.6	43.1	64.8

(1) נתונים מתוקנים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ב. כוח העבודה, העוסק בגידול פטימים במושבים, הוא לעתים קרובות חסר תעסוקה אלטרנטיבית במשק, או שעוסק בכך נוסף על עבודת חוץ.
ג. התאמות אינונטר החי אורכות זמן קצר (כשלושה חודשים).
השילוב בין גמישות ההיצע לגמישות הביקוש יוצר תנודות גדולות בכמות המיוצרת כל אימת שחל שינוי במחיר לצרכן, בסובסידיה, במחירי בשר קפוא או במחירי המזון לעופות. החקלאים, ובעיקר במשקים המשפחתיים, מגיבים לשינוי המחירים בהגדלה או בצמצום דרסטי של הייצור, אולם תגובתם מתרחשת בפיגור, שהרי עיתוי השינויים במחירים נקבע בידי מוסדות למיניהם. החקלאי אינו יודע אם יחסי המחירים בין תשומות לבין תפוקות, כיום קבלת ההחלטה על מחזור גידול, ישררו גם בסופו, ולפיכך החלטתו היא תגובה להפסד במחזור גידול האחד או שניים. קיצוץ הסובסידיה בשנת תשל"ט גרם לעלייה ממוצעת במחיר השוק של פטמים של 90 אחוזים ומעלה לעומת עליית מחירים ליצור של 60 אחוזים. כתוצאה מכך נוצרו עודפי פטימים ונצברו 8,000 טון פטימים בבתי הקירור, פי שלושה מהרמה המירכית בשנת תשל"ח. החקלאים הגיבו בצמצום הייצור, ועם כתיבת שורות אלו מורגש בשווקים מחסור בפטימים.
השפעת הסובסידיות משתקפת בייעודי תפוקתם של ענפי בעלי החיים. הצריכה המקומית הישירה של תוצרת ענפי חיים ירדה בתשל"ט בכ-7 אחוזים, והמכירות לתעשייה עלו בכ-5 אחוזים. שינוי זה נובע מירידת צריכת עוף חי מצד הצרכנים, וכתוצאה מכך — עלייה במכירות למשחטות ולהקפאה, שם נאגרו המלאים.

לוח י"ב-5

התבוקה החקלאית המשויקת לפי ייעודים, תשל"ח ותשל"ט
(מחירים ליצרן)

הערך במחירים שוטפים						העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת	
תשל"ח ¹		תשל"ט		בכמות		במחיר	
(מיליוני ל"י)		(אחוזים)		(אחוזים)		(אחוזים)	
תשל"ח ¹		תשל"ט		תשל"ח ¹		תשל"ט	
צריכה מקומית ישירה		3,580.3	5,953.6	6.4	2.6	46.0	62.1
תעשייה		2,820.5	3,701.0	1.1	—23.1	45.6	70.7
יצוא ישיר		6,623.4	12,189.0	12.3	13.8	47.5	61.7
שיווק מחוץ לסקטור		13,024.2	21,843.6	8.0	2.7	46.7	63.3
החקלאות [(1) + (2) + (3)]							
ענפי בעלי חיים							
צריכה מקומית ישירה		3,643.2	5,492.0	0.7	—6.9	39.7	61.9
תעשייה		3,885.4	6,715.8	—1.8	4.7	38.3	65.1
יצוא ישיר		468.2	691.1	15.8	—8.1	26.6	60.6
שיווק מחוץ לסקטור		7,996.8	12,898.9	0.3	—1.3	38.2	63.5
החקלאות [(5) + (6) + (7)]							
סך כל התפוקה החקלאית		21,021.0	34,742.5	4.8	1.2	43.4	63.3
המשווקת [(4) + (8)]							

(1) נתונים מתוקנים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ב. ענפי הצומח

ההתפתחות החשובה ביותר בענפי הצומח בשנים האחרונות היא העלייה המתמדת בחלקן של היצוא; כרם כתשל"ט נחקל היצוא בקשיים חמורים, כאמור. נוספה על בעיית היצוא ירידה גדולה (כ-23 אחוזים) במכירות לתעשייה. כ-13 אחוזים מירידה זו נובעים מירידה במכירת כותנה, כ-5 אחוזים מירידה במכירת זיתים (כגלל סרוגיות ובצורת), וכ-2 אחוזים נוספים — מירידה במכירת גרעינים שונים (עקב הצנזורה).

צמצום מכירת סיבי כותנה לתעשייה נעוץ בחוסר הסכמה על המחיר, בין המטוויות למועצת הכותנה; בשל כך הופנתה כותנה נוספת ליצוא (וכך גדל יצוא הכותנה, חרף הירידה ביכול), והמטוויות רכשו סיבים בחו"ל. ייתכן ששני הצדדים לעסקה נהנו מההובלה המיותרת של כותנה לארץ וממנה בשל הסובסידיה הגלומה באשראי ליצוא ובאשראי ליבוא לשם יצוא.

לוח י"ב-6

התפוקה החקלאית השוטפת לפי ענפים, תשל"ח ותשל"ט
(מחירים ליצור)

הערך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת			
		בכמות		במחיר	
תשל"ח ¹	תשל"ט	תשל"ח ¹	תשל"ט	תשל"ח ¹	תשל"ט
14,391.1	24,200.5	7.2	1.8	46.1	65.2
4,471.3	7,785.3	2.9	-7.2	43.9	87.6
2,428.6	3,829.3	11.9	-7.4	35.0	70.2
3,561.0	6,222.8	-3.8	6.8	55.8	63.6
2,927.8	4,768.7	12.6	3.6	51.8	57.2
1,002.4	1,594.4	52.7	40.9	33.3	12.9
8,908.9	14,531.3	0.0	-0.7	37.8	64.2
4,234.9	6,742.5	-1.5	-1.8	48.4	62.2
2,362.9	4,164.2	-0.5	2.2	26.9	72.5
1,648.7	2,586.3	4.3	-1.0	26.8	58.4
430.0	655.6	0.3	-0.3	51.1	52.9
232.4	382.7	-1.9	-8.1	43.2	79.2
23,300.0	38,731.8	4.2	0.8	42.8	64.8

(1) נתונים מתוקנים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח י"ב-7

התמיכות לתפוקה בחקלאות, תשל"ז ותשל"ח

הערך במחירים שוטפים		שיעור הסובסידיה במחיר ליצור ¹			
		ממוצע תשל"א-תשל"ו			
תשל"ח ²	תשל"ט	תשל"ז	תשל"ח	תשל"ז	תשל"ט
(מיליוני ל"י)		(אחוזים)			
327	530	22.1	25.9	35.0	ביצים
558	550	25.2	30.4	17.0	עופות לבשר
1,024	2,170	40.8	43.3	55.5	חלב
1,909 ³	3,351	24.1	21.4	23.1	סך כל בעלי החיים ³
150	180	1.1	1.0	0.7	סך כל ענפי הצומח
סך כל הסובסידיות לתפוקה		6.7	10.6	9.1	

(1) שיעור הסובסידיה במחיר ליצור מתקבל מחלוקה של ערך הסובסידיה בסך התפוקה של אותו ענף.
(2) נתונים מתוקנים.
(3) כולל שונות בעלי חיים.
המקור: משרד החקלאות.

5. גורמי הייצור בחקלאות

תשומת העבודה בחקלאות הצטמצמה בכ-1.5 אחוזים, וחזרה למגמה הרב-שנתית של ירידה. עם זאת, אין ירידה זו מקוזת את העלייה הבלתי מוסכרת של 5.4 אחוזים בתשל"ח. מלאי ההון בענף החקלאות גדל בכ-4 אחוזים, גידול נמוך במקצת מאשתקד (כ-5 אחוזים); לעומת זאת, עלה התוצר החקלאי הגולמי (במחירים ליצרן) בכ-1.5 בלבד. נתונים אלו מבטאים ירידה בפריון, לאחר עלייה בפחות מאחוז אשתקד, שיעור הפריון הממוצע כשנים תשל"ב-תשל"ז היה קרוב ל-7 אחוזים בשנה. ניתן להעלות מספר השערות בדבר סיבות הירידה בפריון: א. החקלאות מצויה בשינוי מבני, שכיוונו הגדלת משקל ענפי הצומח, ותוך תהליך השינוי המבני חלה ירידה בפריון המדוד. ב. השקעות רבות כענפי הצומח עדיין אינן מניבות כלל, או שלא הגיעו לשיא תנוכתן אולם דורשות תשומת עבודה, כך שהעבודה הנמדדת מתייחסת כחלקה לתפוקה עתידית, והפריון הרשום נמצא נמוך.

לוח י"ב-8

תשומות חומרים ושירותים לחקלאות, תשל"ח ותשל"ט

הערך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת				
		בכמות		במחיר		
תשל"ח ¹	תשל"ט	תשל"ח ¹	תשל"ט	תשל"ח ¹	תשל"ט	
(מיליוני ל"י)		(אחוזים)		(אחוזים)		
4,253.4	6,692.5	0.0	3.7	40.9	52.7	מספוא
904.9	1,413.6	3.2	—1.5	58.5	58.6	מים
818.5	1,150.2	4.6	4.0	32.8	35.2	חומרי אריזה
400.2	651.0	4.9	7.9	46.6	50.7	דשנים
730.9	1,180.1	0.1	3.0	62.9	56.8	הובלה
392.8	656.7	—2.1	—3.6	55.7	78.4	חלפים, תיקונים וכלים
600.2	977.4	10.5	5.0	55.3	55.1	דלק, שמנים וחשמל
1,116.9	1,753.2	13.4	0.5	62.6	56.1	חומרים להגנת החי והצומח
577.1	967.1	0.8	2.0	45.6	64.3	שירותי ביטוח וממשל
353.3	702.4	3.7	12.2	23.1	77.2	שונות
סך כל הקניות						
10,148.2	16,144.2	2.6	2.7	46.0	54.9	מסקטורים אחרים
2,446.9	4,217.1					שכר עבודה לשכירים
1,298.9	2,710.8					ריבית ודמי חכירה
1,628.8	2,916.3	—0.9	—3.1	37.0	84.9	מוצרי ביניים
1,829.3	3,139.0	2.3	1.5	58.5	69.0	בלאי
17,351.5	29,127.4					סך הכול

1) נתונים מתוקנים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. נתונים מתוקנים.